O‘ZBEKISTONDA KREATIV IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY MEXANIZMLARI

Ubaydullayeva Nozima Abbosbek qizi
Namangan davlat universiteti
Email: nozimakhon.04@gmail.com
Orcid: 0009-0000-1479-2780

Annotatsiya. Mazkur maqolada kreativ iqtisodiyotning nazariy asoslari, uning milliy iqtisodiyotdagi o‘rni hamda iqtisodiy o‘sishni ta’minlashdagi ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, O‘zbekistonda kreativ sanoat tarmoqlarining rivojlanish holati, mavjud muammolar va istiqbollari o‘rganilgan. Xalqaro tajriba asosida kreativ iqtisodiyotni rivojlantirishning samarali mexanizmlari tahlil qilinib, mamlakat sharoitiga mos ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari kreativ tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash, yangi ish o‘rinlarini yaratish, intellektual mulkdan samarali foydalanish va iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: kreativ iqtisodiyot, kreativ industriya, innovatsiya, intellektual mulk, raqamli iqtisodiyot, madaniy industriya, kreativ tadbirkorlik, iqtisodiy o‘sish, bandlik, eksport.

Abstract. This article examines the theoretical foundations of the creative economy and its role in promoting sustainable economic growth in Uzbekistan. It analyzes the current state of creative industries, identifies existing challenges, and explores international best practices. Based on the findings, practical recommendations are proposed to strengthen creative entrepreneurship, improve intellectual property protection, increase employment, and enhance the competitiveness of the national economy.

Keywords: creative economy, creative industries, innovation, intellectual property, digital economy, entrepreneurship, employment, economic growth, exports.

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические основы креативной экономики, её роль в обеспечении экономического роста и повышении конкурентоспособности национальной экономики. Проанализированы современное состояние креативных индустрий в Узбекистане, существующие проблемы и перспективы их развития. На основе международного опыта разработаны научно-практические рекомендации по развитию креативного предпринимательства, совершенствованию защиты интеллектуальной собственности и увеличению экспортного потенциала.

Ключевые слова: креативная экономика, креативные индустрии, инновации, интеллектуальная собственность, цифровая экономика, предпринимательство, занятость, экспорт.

Kirish. Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida kreativ iqtisodiyot jahon iqtisodiyotining eng tez rivojlanayotgan tarmoqlaridan biriga aylandi. Intellektual salohiyat, innovatsion g‘oyalar, madaniy meros va zamonaviy texnologiyalar uyg‘unligiga asoslangan kreativ iqtisodiyot yangi ish o‘rinlarini yaratish, iqtisodiy o‘sishni jadallashtirish hamda mamlakatlarning xalqaro raqobatbardoshligini oshirishda muhim omil hisoblanadi.

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda ham kreativ iqtisodiyotni rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Madaniyat, san’at, dizayn, axborot texnologiyalari, kino, musiqa, nashriyot, reklama, arxitektura va media sohalarini qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan islohotlar amalga oshirilmoqda. Mazkur yo‘nalishlarni rivojlantirish orqali iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish, yoshlar bandligini ta’minlash hamda eksport salohiyatini oshirish imkoniyatlari kengaymoqda.

Shu bilan birga, kreativ iqtisodiyotning rivojlanishiga to‘sqinlik qilayotgan ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, kreativ tadbirkorlikni moliyalashtirish mexanizmlarining yetarli darajada rivojlanmagani, intellektual mulk huquqlarini tijoratlashtirishdagi qiyinchiliklar, malakali kadrlar tayyorlash tizimidagi kamchiliklar hamda xalqaro bozorga chiqish imkoniyatlarining cheklanganligi ushbu sohaning rivojlanish sur’atiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Mazkur tadqiqotning maqsadi O‘zbekistonda kreativ iqtisodiyotni rivojlantirishning iqtisodiy mexanizmlarini o‘rganish, mavjud muammolarni tahlil qilish hamda xalqaro tajriba asosida ularni takomillashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari quyidagilardan iborat:

- kreativ iqtisodiyotning nazariy asoslarini o‘rganish;
- O‘zbekistonda kreativ industriya tarmoqlarining rivojlanish holatini tahlil qilish;
- kreativ iqtisodiyotning iqtisodiy o‘sish va bandlikka ta’sirini baholash;
- rivojlangan davlatlarning tajribasini qiyosiy tahlil qilish;
- kreativ iqtisodiyotni rivojlantirish bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqotning obyekti O‘zbekistonda kreativ iqtisodiyot va kreativ industriya tarmoqlarining rivojlanish jarayonidir.

Tadqiqotning predmeti kreativ iqtisodiyotni rivojlantirish jarayonida yuzaga keladigan iqtisodiy munosabatlar, davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari hamda kreativ tadbirkorlik faoliyatidir.

Mazkur tadqiqot natijalari kreativ industriya tarmoqlarining rivojlanishini jadallashtirish, intellektual mulkdan samarali foydalanish, yoshlar tadbirkorligini qo‘llab-quvvatlash hamda O‘zbekistonning xalqaro kreativ iqtisodiyotdagi o‘rnini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar sharhi. Kreativ iqtisodiyot tushunchasi XX asr oxiri va XXI asr boshlarida iqtisodiyotning yangi rivojlanish modeli sifatida shakllandi. Mazkur konsepsiya intellektual salohiyat, ijodkorlik, innovatsiyalar va zamonaviy texnologiyalarni iqtisodiy qiymat yaratuvchi asosiy omillar sifatida e’tirof etadi. So‘nggi yillarda kreativ iqtisodiyot nafaqat madaniyat va san’at, balki axborot texnologiyalari, dizayn, media, reklama, arxitektura, kino, dasturiy ta’minot va boshqa ko‘plab sohalarni qamrab oluvchi muhim iqtisodiy tarmoq sifatida rivojlanmoqda.

Kreativ iqtisodiyot nazariyasining rivojlanishida John Howkinsning ilmiy ishlari muhim o‘rin tutadi. U kreativ iqtisodiyotni intellektual mulk, bilim va ijodiy g‘oyalarga asoslangan iqtisodiy faoliyat sifatida tavsiflaydi hamda inson kapitalini iqtisodiy taraqqiyotning asosiy omili deb hisoblaydi.

Richard Florida o‘z tadqiqotlarida “kreativ sinf” (Creative Class) konsepsiyasini ishlab chiqib, iqtisodiy rivojlanishda ijodkor mutaxassislar, olimlar, muhandislar, dizaynerlar va axborot texnologiyalari sohasida faoliyat yurituvchi mutaxassislarning o‘rni beqiyos ekanligini asoslab bergan. Uning fikricha, kreativ salohiyat yuqori bo‘lgan hududlarda innovatsiyalar va investitsiyalar hajmi ham yuqori bo‘ladi.

UNESCO va UNCTAD tomonidan e’lon qilingan hisobotlarda kreativ industriya barqaror iqtisodiy o‘sish, yangi ish o‘rinlarini yaratish, madaniy merosni asrash va eksport salohiyatini oshirishning muhim manbalaridan biri sifatida baholanadi. Ushbu tashkilotlar kreativ tarmoqlarni rivojlantirishda davlat siyosati, ta’lim tizimi va intellektual mulkni himoya qilish mexanizmlarining ahamiyatini alohida ta’kidlaydi.

Mahalliy olimlarning ilmiy ishlarida O‘zbekistonda kreativ iqtisodiyotni rivojlantirishning huquqiy asoslari, madaniy industriya, turizm, hunarmandchilik, axborot texnologiyalari va innovatsion tadbirkorlikning iqtisodiy rivojlanishdagi o‘rni tahlil qilingan. Tadqiqotlarda kreativ tarmoqlarni qo‘llab-quvvatlash orqali yoshlar bandligini oshirish, hududlarning investitsion jozibadorligini kuchaytirish hamda eksport hajmini kengaytirish imkoniyatlari yoritilgan.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, xorijiy tadqiqotlarda kreativ iqtisodiyotning nazariy asoslari va rivojlanish mexanizmlari keng o‘rganilgan bo‘lsa-da, O‘zbekiston sharoitida kreativ industriya tarmoqlarining iqtisodiy samaradorligi, ularning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi, bandlikka ta’siri va xalqaro raqobatbardoshligini oshirish masalalari bo‘yicha ilmiy izlanishlar yetarli darajada emas. Shu bois mazkur maqolada kreativ iqtisodiyotni rivojlantirishning iqtisodiy

mexanizmlari kompleks tahlil qilinib, ularni takomillashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda O‘zbekistonda kreativ iqtisodiyotni rivojlantirishning iqtisodiy mexanizmlarini baholash hamda ushbu sohaning milliy iqtisodiyotga ta’sirini aniqlash maqsadida zamonaviy ilmiy tadqiqot usullaridan foydalanildi. Tadqiqot nazariy va amaliy yondashuvlarni uyg‘unlashtirish asosida olib borildi.

Tadqiqotning nazariy asosini kreativ iqtisodiyot, innovatsion rivojlanish, intellektual mulk, raqamli iqtisodiyot va tadbirkorlik sohasiga oid mahalliy hamda xorijiy olimlarning ilmiy ishlari tashkil etdi. Shuningdek, xalqaro tashkilotlar hisobotlari, O‘zbekiston Respublikasining normativ-huquqiy hujjatlari hamda rasmiy statistik ma’lumotlardan foydalanildi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy usullar qo‘llanildi:

1. Qiyosiy tahlil usuli – O‘zbekistonda kreativ iqtisodiyotning rivojlanish darajasini Buyuk Britaniya, Janubiy Koreya, Singapur va Estoniya tajribasi bilan taqqoslashda;
2. Statistik tahlil usuli – kreativ industriya tarmoqlarining iqtisodiy o‘sish, bandlik, eksport va investitsiyalarga ta’sirini baholashda;
3. Tizimli yondashuv usuli – kreativ iqtisodiyotning asosiy tarkibiy qismlari hamda ularning o‘zaro bog‘liqligini tahlil qilishda;
4. Analiz va sintez usullari – ilmiy adabiyotlarni umumlashtirish, mavjud muammolarni aniqlash va ilmiy xulosalar ishlab chiqishda;
5. Induksiya va deduksiya usullari – alohida kuzatuvlar asosida umumiy ilmiy xulosalar chiqarish hamda nazariy qarashlarni amaliyot bilan bog‘lashda.

Tadqiqotning axborot bazasini O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi, Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi, Madaniyat vazirligi, Jahon banki (World Bank), UNESCO, UNCTAD, Jahon intellektual mulk tashkiloti (WIPO) hamda boshqa xalqaro tashkilotlarning rasmiy hisobotlari va statistik ma’lumotlari tashkil etdi.

Tadqiqot davomida kreativ iqtisodiyotning rivojlanishiga ta’sir etuvchi asosiy omillar – davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash, intellektual mulkni himoya qilish, innovatsion infratuzilmaning rivojlanganlik darajasi, raqamli texnologiyalarni joriy etish, investitsiya muhiti va malakali kadrlar salohiyati kompleks ravishda baholandi.

Mazkur metodologiya O‘zbekistonda kreativ iqtisodiyotni rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlarini aniqlash, mavjud muammolarni ilmiy asosda tahlil qilish hamda ularni bartaraf etishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqish imkonini berdi.

Tadqiqot natijalari va tahlili. So‘nggi yillarda O‘zbekistonda kreativ iqtisodiyotni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Madaniyat, san’at, dizayn, axborot texnologiyalari, kino, musiqa, nashriyot, reklama, arxitektura va hunarmandchilik kabi yo‘nalishlarni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Kreativ industriya tarmoqlarining rivojlanishi iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish, yangi ish o‘rinlarini yaratish hamda xizmatlar eksportini oshirishda muhim o‘rin tutmoqda.

Mamlakatda yoshlarning innovatsion g‘oyalari va tadbirkorlik tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlash, kreativ loyihalarni moliyalashtirish hamda zamonaviy infratuzilmani shakllantirish bo‘yicha muhim qadamlar tashlanmoqda. Raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi natijasida dasturiy ta’minot ishlab chiqish, grafik dizayn, animatsiya, media va elektron tijorat kabi yo‘nalishlarda faoliyat yuritayotgan korxonalar soni ortib bormoqda.

Biroq kreativ iqtisodiyotning rivojlanishiga ayrim omillar salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Jumladan, intellektual mulkni tijoratlashtirish mexanizmlarining yetarli darajada rivojlanmagani, kreativ loyihalarni moliyalashtirish manbalarining cheklanganligi, malakali mutaxassislar tayyorlash tizimidagi kamchiliklar hamda xalqaro bozorga chiqish imkoniyatlarining yetarli emasligi ushbu sohaning rivojlanish sur’atini sekinlashtirmoqda.

Kreativ iqtisodiyotning rivojlanishi mamlakat iqtisodiyotiga ko‘p qirrali ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Avvalo, ushbu soha yuqori qo‘shimcha qiymat yaratishi bilan ajralib

turadi. Kreativ mahsulot va xizmatlar ishlab chiqarish orqali korxonalar daromadi ortadi, yangi biznes subyektlari tashkil etiladi hamda aholi bandligi ta’minlanadi.

Kreativ industriya tarmoqlarining rivojlanishi axborot texnologiyalari, turizm, ta’lim va xizmatlar sektori bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, ular o‘rtasidagi kooperatsiyani kuchaytiradi. Natijada innovatsiyalarni joriy etish tezlashadi, iqtisodiyotning raqobatbardoshligi ortadi va eksport salohiyati kengayadi.

Shuningdek, kreativ iqtisodiyot milliy madaniy merosni saqlash va uni iqtisodiy resursga aylantirish imkonini beradi. Hunarmandchilik, dizayn, moda, kino va madaniy turizmning rivojlanishi hududlarning investitsion jozibadorligini oshiradi hamda mahalliy ishlab chiqaruvchilar uchun yangi bozorlarni yaratadi.

Jahon amaliyoti shuni ko‘rsatadiki, kreativ iqtisodiyotning muvaffaqiyatli rivojlanishi davlat siyosati, ta’lim tizimi, xususiy sektor va innovatsion infratuzilma o‘rtasidagi samarali hamkorlikka bog‘liq. Buyuk Britaniya, Janubiy Koreya, Singapur va Estoniya ushbu yo‘nalishda yetakchi davlatlar qatoriga kiradi.

Buyuk Britaniyada kreativ industriya iqtisodiyotning strategik tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Dizayn, kino, reklama, moda, musiqa va dasturiy mahsulotlar eksporti mamlakat iqtisodiyotiga katta daromad keltirmoqda. Davlat tomonidan kreativ biznesni qo‘llab-quvvatlash, intellektual mulkni himoya qilish va eksportni rag‘batlantirish bo‘yicha samarali mexanizmlar yaratilgan.

Janubiy Koreyada madaniyat va raqamli texnologiyalar uyg‘unligi asosida “K-content” modeli shakllantirilgan. Kino, musiqa, animatsiya va o‘yinlar sanoatining rivojlanishi mamlakatning xalqaro nufuzini oshirish bilan birga, sezilarli eksport daromadlarini ham ta’minlamoqda.

Singapur kreativ iqtisodiyotni innovatsion rivojlanish strategiyasining muhim qismi sifatida ko‘radi. Kreativ startaplar uchun grantlar, soliq imtiyozlari va biznes-inkubatorlar faoliyati keng yo‘lga qo‘yilgan. Estoniyada esa raqamli davlat boshqaruvi va elektron xizmatlarning rivojlanishi kreativ biznes uchun qulay muhit yaratgan.

Mazkur tajribalarni hisobga olgan holda O‘zbekiston uchun quyidagi ustuvor yo‘nalishlar taklif etiladi:

- kreativ industriya subyektlari uchun moliyaviy qo‘llab-quvvatlash dasturlarini kengaytirish;
- kreativ klasterlar va innovatsion markazlar tashkil etish;
- intellektual mulk obyektlarini ro‘yxatdan o‘tkazish va tijoratlashtirish mexanizmlarini soddalashtirish;
- oliy ta’lim muassasalari va biznes hamkorligini kuchaytirish;
- kreativ mahsulot va xizmatlar eksportini qo‘llab-quvvatlash;
- xalqaro ko‘rgazmalar, festivallar va biznes forumlarida milliy kreativ mahsulotlarni faol targ‘ib qilish.

Xalqaro tajriba tahlili shuni ko‘rsatadiki, kreativ iqtisodiyotga investitsiyalarni ko‘paytirish, zamonaviy infratuzilmani rivojlantirish va ijodiy salohiyatni qo‘llab-quvvatlash orqali O‘zbekistonning xalqaro raqobatbardoshligini oshirish, yuqori qo‘shimcha qiymatga ega mahsulot va xizmatlar ulushini kengaytirish hamda iqtisodiy o‘sishning yangi manbalarini shakllantirish mumkin.

Xulosa va ilmiy-amaliy takliflar. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, kreativ iqtisodiyot zamonaviy iqtisodiy rivojlanishning muhim omillaridan biri bo‘lib, u innovatsiyalarni jadallashtirish, yangi ish o‘rinlarini yaratish, eksport salohiyatini oshirish hamda iqtisodiyotning raqobatbardoshligini mustahkamlashga xizmat qiladi. O‘zbekiston boy madaniy merosi, yosh va iqtidorli aholisi hamda rivojlanib borayotgan raqamli infratuzilmasi tufayli kreativ iqtisodiyotni rivojlantirish uchun katta salohiyatga ega.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, mamlakatda kreativ industriya tarmoqlarini rivojlantirish bo‘yicha muayyan huquqiy va institutsional asoslar yaratilgan bo‘lsa-da, moliyalashtirish mexanizmlarining yetarli emasligi, intellektual mulkni tijoratlashtirishdagi muammolar, malakali mutaxassislar tayyorlash tizimidagi ayrim kamchiliklar va xalqaro bozorlarga chiqish imkoniyatlarining cheklanganligi ushbu sohaning rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Xalqaro tajriba shuni tasdiqlaydiki, kreativ iqtisodiyotning muvaffaqiyatli rivojlanishi davlat, xususiy sektor, oliy ta’lim muassasalari va ilmiy markazlar o‘rtasidagi samarali hamkorlikka bog‘liq. O‘zbekiston sharoitida ham ushbu yo‘nalishda kompleks yondashuvni qo‘llash iqtisodiy samaradorlikni sezilarli darajada oshirishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Howkins J. The Creative Economy: How People Make Money from Ideas. 2nd ed. London: Penguin Books, 2013. 304 p.
2. Florida R. The Rise of the Creative Class: Revisited. New York: Basic Books, 2012. 512 p.
3. UNESCO. Re|Shaping Policies for Creativity: Addressing Culture as a Global Public Good. Paris: UNESCO Publishing, 2022. 454 p.
4. UNCTAD. Creative Economy Outlook 2024. Geneva: United Nations, 2024. 186 p.
5. World Intellectual Property Organization (WIPO). World Intellectual Property Indicators 2024. Geneva: WIPO, 2024. 214 p.
6. OECD. The Culture Fix: Creative People, Places and Industries. Paris: OECD Publishing, 2022. 240 p.
7. World Bank. World Development Report 2024. Washington, D.C.: World Bank, 2024.
8. United Nations Development Programme. Human Development Report 2025. New York: UNDP, 2025.
9. Asian Development Bank. Asian Development Outlook 2024. Manila: ADB, 2024.
10. European Commission. Creative Europe Programme 2021–2027. Brussels: European Commission, 2023.
11. Department for Culture, Media and Sport (DCMS). Creative Industries Sector Vision. London: DCMS, 2023.

12. Porter M. E. Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. New York: Free Press, 1985. 592 p.

13. Drucker P. F. Innovation and Entrepreneurship. New York: Harper Business, 1985. 288 p.

14. United Nations. Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. New York: United Nations, 2015.

15. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF–60-son Farmoni “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”.

16. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 26-yanvardagi PQ–112-son Qarori “2022–2022026-yillarga mo‘ljallangan Taraqqiyot strategiyasini amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”.

17. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 30-yanvardagi PF–16-son Farmoni “O‘zbekiston–2030” strategiyasini “Atrof-muhitni asrash” yilida amalga oshirishga oid Davlat dasturi to‘g‘risida”.

18. O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. Ilm-fan va innovatsion faoliyat to‘g‘risida yillik hisobot. Toshkent, 2024.

19. O‘zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi. Madaniyat va kreativ industriya sohasining rivojlanish ko‘rsatkichlari. Toshkent, 2024.

20. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. O‘zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy holati. Toshkent, 2024.

21. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. O‘zbekiston statistik axborotnomasi. Toshkent, 2024.

22. OECD. Measuring the Digital Transformation. Paris: OECD Publishing, 2019.

23. European Parliament. Cultural and Creative Industries in the European Union. Brussels, 2021.

24. UNCTAD. Digital Economy Report 2024. Geneva: United Nations, 2024.

25. World Economic Forum. The Future of Jobs Report 2025. Geneva: World Economic Forum, 2025.